

Jelenia Góra, 8.09.2023 r.

dr hab. Robert Kurek, prof. UEW
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wydział Ekonomii i Finansów
Katedra Finansów i Rachunkowości

RECENZJA

rozprawy doktorskiej magistra Pawła Reczulskiego pt.

AUTOMATYZACJA DORADZTWA FINANSOWEGO Z WYKORZYSTANIEM FINTECHU I ROBO-ADVICE

1. Przedmiot recenzji

Przedmiotem recenzji jest przedłożona przez mgr Pawła Reczulskiego, będąca pracą pisemną rozprawa doktorska pt. „*Automatyzacja doradztwa finansowego z wykorzystaniem Fintechu i Robo-Advice*”, napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Beaty Świeckiej, prof. US oraz promotora pomocniczego dr Rafała Czyżyckiego. Podstawą opracowania recenzji jest pismo Przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Szczecińskiego z siedzibą w Szczecinie dr hab. Stanisława Hońko z dnia 2 czerwca 2023 r. z informacją o powołaniu na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr Pawła Reczulskiego.

Recenzowana rozprawa obejmuje 209 stron tekstu, podzielonych pomiędzy wstęp, pięć rozdziałów i podsumowanie. Wyodrębniona jest także „Bibliografia” zawierająca: „Pozycje książkowe oraz artykuły”, „Źródła internetowe”, „Raporty i akty prawne”, oraz spisy: tabel, rysunków i wykresów. Praca zawiera także dwa załączniki w postaci kwestionariusza wywiadu i kwestionariusza ankiety, a na końcu rozprawy umieszczone zostało streszczenie w j. angielskim. W treści pracy przytoczonych zostało łącznie 189 różnego rodzaju pozycji literaturowych, z czego:

- 119 wyodrębnionych zostało, jako „Pozycje książkowe i artykuły” zawierające zarówno zagraniczne, jak i polskie pozycje zwarte i artykuły naukowe,
- 47 podanych zostało jako źródła internetowe,
- 23 przytoczonych zostało jako raporty i akty prawne,

W pracy zawarty zostało także 11 rysunków, 17 tabel oraz 22 wykresy.

Postępowanie o nadanie stopnia doktora mgr Pawłowi Reczulskiemu przeprowadzane jest na podstawie ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule zawodowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), natomiast ocena rozprawy doktorskiej zostanie dokonana w zgodzie z warunkami określonymi w art. 13 tej ustawy, tzn.:

1. czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego,
2. czy w rozprawie doktorskiej wykazywana jest ogólna wiedza teoretyczna Doktoranta w dyscyplinie finanse,
3. czy rozprawa doktorska wskazuje na umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Doktoranta.

2. Ogólna charakterystyka aktualności i oryginalności podjętego tematu

Wsparcie technologiczne dla coraz bardziej rozwijającego się rynku finansowego jest efektem wznoszącej się cyfryzacji i automatyzacji, będących procesami zachodzącymi w wielu obszarach życia społecznego i gospodarczego. Ułatwiają one codzienne życie, pozwalają na zwiększenie efektywności oraz zmniejszenie kosztów i nakładów pracy. Na rynku finansowym procesy te m.in. umożliwiają przetwarzanie i właściwie interpretowanie wykorzystywanych danych, co w wielu przypadkach odbywa się już bez udziału człowieka, tylko z wykorzystaniem maszyn, robotów lub automatów. Jednym z obszarów, w którym zdobycze technologiczne wkraczają do sfery finansów jest doradztwo finansowe, których nowoczesnym przejawem jest Fintech i Robo-Advice.

Fintech i Robo-Advice stały się inspiracją dla Doktoranta do określenia celu pracy, jakim było opracowanie autorskiej koncepcji automatyzacji doradztwa finansowego w formie modelu opisowo-graficznego, w tym jej uwarunkowań, elementów i implikacji (model eksplanacyjny) oraz rozszerzenie tego celu o określenie roli doradztwa finansowego w Polsce w przyszłości, przy uwzględnieniu przyszłych uwarunkowań jego rozwoju (model predykcyjny). Określone zostały także cele pomocnicze rozprawy dotyczące zbadania przewagi innowacyjnych systemów informatycznych nad elementem ludzkim w doradztwie finansowym pod kątem skuteczności procesu podejmowania decyzji oraz opracowanie rekomendacji w zakresie kierunków rozwoju doradztwa finansowego z udziałem Fintech i Robo-Advice.

Rozwój internetu, cyfryzacji, nowych rozwiązań w zakresie analizy danych, sztucznej inteligencji, programów komputerowych i automatyzacji pewnych procesów doprowadziły do

tego, że na rynku doradztwa finansowego pojawiły się nowe, nieznane wcześniej w pełni zautomatyzowane rozwiązania służące do zarządzania inwestycjami inwestorów indywidualnych (i nie tylko), wspierające doradców inwestycyjnych i instytucje finansowe oraz – co ważniejsze w kontekście hipotezy przyjętej przez Autora - zastępujące doradztwo i decyzyjność człowieka. Rozwiązania te pozwalają na eliminację braków kompetencyjnych człowieka wpływając na podejmowanie właściwych decyzji, stąd też w pełni zrozumiałe przypuszczenie Autora wyrażone w przyjętej w pracy hipotezie „Automatyzacja doradztwa finansowego prowadzi do zwiększenia poziomu zaufania do instytucji świadczących usługi finansowe”. Jest to hipoteza (przypuszczenie), a nie teza (stwierdzenie), bowiem dopiero proces badawczy przyjęty przez Autora pozwoli na jej zweryfikowanie. Pomocne przy tym okazały się nawiązujące do hipotezy głównej hipotezy pomocnicze: „Fintech wpływa na szerszy dostęp klientów do usług doradztwa finansowego” oraz „Robo-Advice, poprzez wykorzystanie parametrów i danych rzeczywistych bez uwzględnienia czynników emocjonalnych, jest skuteczniejszym narzędziem w pracy doradcy finansowego niż tradycyjna forma świadczenia usług doradczych”.

Recenzowana rozprawa doktorska, której istota w wymiarze opisowym dotyczy wypełniania przez rozwiązania Fintech i Robo-Advice luki w tych obszarach, których tradycyjne usługi doradztwa finansowego nie są w stanie zagospodarować, w wymiarze naukowym wpisuje się z jednej strony w nurt badań nad ekonomią instytucjonalną, zwłaszcza teorią kosztów transakcyjnych i asymetrii informacji, a z drugiej w nurt badań nad ekonomią uczestników rynków finansowych. Podjęta problematyka badawcza jest relatywnie słabo eksplorowana w naukach z obszaru ekonomii i finansów, a na ten temat powstało niewiele opracowań naukowych, dlatego też wybór podjętej problematyki należy uznać za trafną, ważną i bardzo potrzebną inicjatywę badawczą, zwłaszcza że prowadzone rozważania siłą rzeczy nie ograniczają się tylko do doradztwa finansowego, ale dotyczą ogólnie rozwoju rynku finansowego, a także poruszają zagadnienia istotne dla rozwoju społeczno-gospodarczego.

3. Koncepcja pracy i jej struktura

Rozprawa doktorska składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz podsumowania, a jej kompozycję i proporcje, z uwzględnieniem zawartości poszczególnych składowych należy uznać za właściwe i odpowiednie dla pracy pisemnej o charakterze naukowym, stanowiącej podstawę postępowania o nadanie stopnia doktora.

Rozprawę otwiera wstęp, w którym Autor uzasadnia wybór tematu, naświetla problem naukowy oraz zarysowuje jego tło - zarówno w aspekcie rzeczowym, jak i naukowym. Ponadto we Wstępie określone zostały ramy warstwy merytorycznej dysertacji:

- definicje i charakterystyka wykorzystywanych w rozprawie pojęć,
- główny cel badawczy oraz towarzyszące mu 2 cele pomocnicze,
- główna hipoteza przyjęta w pracy oraz dwie hipotezy pomocnicze,
- podstawowe aspekty metodyczne,
- zastosowane metody i narzędzia badawcze.

We Wstępie brakuje jednak wyraźnie określonych zakresów pracy (podmiotowy, przedmiotowy i przestrzenny) oraz doprecyzowania granic chronologicznych. O ile z treści Wstępu łatwo się domyślić, że chodzi o Polskę, o doradztwo finansowe, o doradców finansowych i korzystających z ich usług, tak już brak określenia zakresu czasowego pracy jest nieco uciążliwy dla zrozumienia prowadzonego toku rozważań, o czym w dalszej części recenzji (używanie nieokreślonych w czasie sformułowań oraz brak wskazania momentu prowadzonych badań).

Trzy pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny (ale nie są pozbawione aspektu badawczego) i obejmują: charakterystykę doradztwa finansowego oraz opis takich zjawisk jak automatyzacja, Fintech i Robo-Advice w ujęciu teoretycznym, a także określenie czynnika ludzkiego i nowoczesnych technologii w doradztwie finansowym. Warto podkreślić jest bardzo dobrze przygotowane „podłoże” regulacyjne (punkt 1.3), które stało się bazą dla prowadzenia dalszych rozważań Autora. Trzeba docenić jego uporządkowanie z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych składowych sektora finansowego (podmiotowo: banki, zakłady ubezpieczeń, pośrednicy finansowi oraz przedmiotowo: kredyty hipoteczne i inne usługi bankowe, ubezpieczenia, instrumenty rynku finansowego, rynek usług płatniczych).

Rozdział czwarty zawiera charakterystykę przyjętej metodyki badań oraz analizę badań wtórnych w zakresie Fintechu i Robo-Advice w Polsce i wybranych krajach oraz analizę interesariuszy Fintechu i zautomatyzowanego doradztwa finansowego. I tu można mieć zastrzeżenia, co do tytułu tego rozdziału w brzmieniu: „Rozwój Fintechu na świecie i w Polsce”. Skoro w tytule jest „rozwój”, to wspomniana analiza powinna dotyczyć przeszłości, stanu bieżącego oraz zawierać elementy dotyczące przyszłości, natomiast treść tego rozdziału wskazuje głównie na analizę stanu istniejącego. Owszem – przedstawiona zawartość rozdziału jest konieczna z punktu widzenia zrealizowania celów pracy, ale sam tytuł rozdziału nie został właściwie dopasowany (o rozwoju i ewolucji Autor pisze w punktach 2.2. i 2.3).

Wartościowe są punkty 4.3 i 4.4, które zostały opracowane przez Autora na podstawie własnych badań ankietowych i eksperckich, w którym dokonuje szczegółowej analizy interesariuszy Fintech oraz analizy zautomatyzowanego doradztwa finansowego poprzez Robo-Advice. Prowadzony wywód pozwala Autorowi na weryfikację postawionych hipotez i co cenne – w takim właśnie układzie prowadzone są rozważania, by do założeń pracy się odnieść i każdą z hipotez (główna, pomocnicze) dodatkowo wspiera badaniem zależności analizowanych zmiennych weryfikujących przyjęte hipotezy.

Nadzwyczajnym elementem w obszarze opisu metod badawczych jest tabelaryczne zestawienie celów pracy (głównych i pomocniczych) oraz do weryfikacji przyjętych hipotez (główniej i pomocniczych) wraz z odniesieniem do zastosowanych metod badawczych (Tabela 6, s. 106). Wydawałoby się, że jest to drobne usprawnienie zastosowane przez Autora - muszę jednak podkreślić, że bardzo pozytywnie wpływa na odbiór i zrozumienie prowadzonego procesu badawczego i uważam, że powinno być to standardem w opracowaniach o naukowym charakterze.

Rozdział piąty zawiera autorską koncepcję doradztwa finansowego z wykorzystaniem nowoczesnych technologii wraz ze schematem wdrożenia opracowanej koncepcji dla przedstawicieli instytucji finansowych oraz rekomendacjami w zakresie kierunków rozwoju i ulepszania opracowanej koncepcji na bazie doświadczeń branży finansowej i branży Fintech.

W mojej opinii najsłabszym ogniwem całej pracy jest jej zakończenie (Podsumowanie). Owszem – Autor odnosi się do założeń badawczych, powielając przy tym elementy Wstępu – jednak syntetycznego i precyzyjnego ujęcia wyników badań po prostu brakuje.

4. Ocena rozprawy od strony formalnej, redakcyjnej i stylistycznej. Spostrzeżenia dotyczące niektórych elementów rozprawy

Tekst rozprawy jest przygotowany starannie i w zasadzie wolny jest od jakichkolwiek błędów literowych, interpunkcyjnych, czy usterek technicznych. Od strony redakcyjnej i formalnej praca została przygotowana naprawdę na wysokim poziomie. Nie ma w niej też żadnych dyskusyjnych tez, kontrowersyjnych założeń, czy skrótów myślowych, które wprowadzałyby niejasności w rozumieniu prezentowanych treści. Z obowiązku ciążącym na recenzencie zwrócę jednak uwagę na pewne elementy, które moim zdaniem nie powinny się pojawiać w opracowaniu o charakterze naukowym i by uczulić Autora na to, by w przyszłości tych niedoskonałości nie powielać, a także będą miały na celu poprawienie pewnych detali

rozprawy, co może być pomocne w przypadku publikowania całości lub fragmentów pracy (czy nawet przygotowaniu Autoreferatu).

Pierwsze moje spostrzeżenie dotyczy podstawowej, przyjętej przez Autora definicji:

Doradztwo finansowe to odpłatna usługa świadczona na rzecz klienta przez niezależnego doradcę finansowego w najlepiej pojętym interesie klienta w celu doboru odpowiednich rozwiązań finansowych dla zaspokojenia określonej potrzeby.

Sama definicja jest prawidłowo przyjęta i warta powielania. Małe „ale” dotyczy końcowych dwóch słów, bowiem i dla „melodii” zdania, jak i ze względów merytorycznych powinno być – moim zdaniem – „określonych potrzeb” (a nie jednej). Zdecydowanie dobór odpowiednich rozwiązań finansowych dotyczy „wielu” określonych potrzeb. Stąd też sugestia, by właśnie w przypadku publikowania całości lub fragmentów pracy uwzględnić ten poszerzony aspekt.

Bardzo subiektywnie chciałbym się także odnieść do odmieniania przez Autora słowa „Fintech”, gdzie w dopełniaczu Autor słowo to odmienia pisząc „Fintechu” (szczególnie w tytule) i w początkowych rozdziałach, a później już stosuje formę w mianowniku - „Fintech”. To drugie wydaje się właściwym rozwiązaniem, bo dla porównania słowo „Robo-Advice” nie jest już przez Autora odmieniane. Podobnie Autor odmienia słowo „blockchain”, pisząc często w dopełniaczu „blockchainu”. Generalnie nie chcę wskazywać, że Autor robi źle, czy dobrze, bo język się rozwija i coś, co dzisiaj wydaje się nieodpowiednie, za czas jakiś już będzie właściwe, to jednak odmienianie tych określeń jeszcze nie wpisało się na stałe do języka polskiego i moim zdaniem forma nieodmienna jest właściwa.

Na s. 50 Autor podaje, że „Fintech” – cytując za autorem pierwotnym – „...odnosi się do wykorzystania technologii do dostarczania *usług i rozwiązań finansowych*” lub podaje autorską definicję „...szeroko rozumiana innowacja technologiczna wykorzystywana w sektorze finansowym zarówno *w zakresie dystrybucji usług i produktów finansowych*, jak i dostarczania danych i informacji dla użytkowników”, albo podaje, że jest to „innowacja finansowa”. I to wszystko się zgadza – jednak na s. 51 podaje, że przykładem Fintech 1.0 było zbudowanie w 1866 r. kabla transatlantyckiego do komunikacji między Europą a Amerykami. Gdzie w tym przykładzie są usługi finansowe? Założenie, że dzięki temu można było kupować akcje w układzie międzykontynentalnym raczej nie ma uzasadnienia. Po tym przykładzie, ale także czytając pracę czasami można odnieść wrażenia, że Autor „miesza” sam Fintech z innowacyjnością – stawiając je na równi i utożsamiając te określenia. Oczywiście nie jest tak, że Autor nie ma świadomości różnic, jednak nie formułuje zdań w sposób, który wyraźnie wyodrębnia usługi finansowe zaspokajające potrzeby finansowe

(autorska definicja Fintech) od innowacyjności, jaką posługują się podmioty sektora finansowego (np. wykorzystanie dronów przez zakłady ubezpieczeń – one służą zakładom ubezpieczeń do ułatwienia im pracy, a nie klientom do zaspokajania potrzeb). Dodam jednak, że sama charakterystyka (prezentacja etapów rozwoju) ewolucji Fintech (zawarta w tabeli 5) jest przemyślana, zasadna i warta docenienia.

Zbyt kolokwialne są niektóre zwroty wykorzystywane przez Autora: „branża ubezpieczeniowa często nazywana jest skamieniałą i archaiczną” (s. 56), „ta działka” – pisząc o rynku finansowania i transakcji płatniczych (s. 55), „skostniała branża ubezpieczeniowa” (s. 57), „rozpala do czerwoności” (s. 61), „w Polsce Robo-Advice dopiero raczkuje” (s. 70), „na naszym rodzimym podwórku” (s. 76), „skostniały i w wielu aspektach archaiczny rynek finansowy” (s. 90), czy powtarzające się sformułowanie „przeciętny Kowalski” (m.in. s. 139) itd. W pracy o charakterze naukowym zwroty takie nie powinny być wykorzystywane, albo przynajmniej nie w takiej skali, bowiem przeczytanie kolejny raz podobnego sformułowania aż „rzuca się w oczy”.

Chciałbym także zwrócić Autorowi uwagę na niedoskonałości związane z tytułowaniem tabel i rysunków. Zgodnie ze sztuką każdy tytuł tabeli (rysunku, wykresu, schematu) powinien mieć określony: podmiot, przedmiot, miejsce, czas i ewentualnie jednostkę miary. Tak, aby w oderwaniu od tekstu – jako samodzielny element – w pełni zapowiadał to, co w tabeli (na rysunku, wykresie) się znajduje. Autor czasami pomija niektóre elementy tytułu (szczególnie w punkcie 4.2). Przykładem może być tytuł tabeli 10 (s. 113) w brzmieniu: „Poziom wykształcenia”. Od razu pada pytanie: poziom wykształcenia czy? Polaków, czy mieszkańców świata? A może tylko respondentów? Poziom wykształcenia kiedy? W roku 2021, czy w Polsce międzywojennej? Najbardziej odległy od tej zasady jest tytuł wykresu 15 na s. 129: „Zadowolenie a zaufanie (rok temu)”; Wykresu 16: „Zadowolenie a zaufanie (3 lata temu)” oraz Wykresy 17: „Zadowolenie a zaufanie (5 lat temu)” (s. 130). Od kiedy liczyć owe „rok temu”, „3 lata temu”, „5 lat temu”, skoro nawet nie wiadomo, jaki rok (punkt w czasie) jest wyjściowy. Podobnie wykres 8 (s. 122) pt. „Aktywa w zarządzaniu Robo-Advice w Polsce” ma niedoskonałość związaną z tytułem (brakuje w tytule zakresu czasowego – szczególnie, że dane na wykresie obejmują okres do 2027 r., co jest prognozą i szacunkiem, a więc jako takie powinno zostać uwzględnione w tytule). Wykres ten przywołany został jednak z innego powodu - budzi wątpliwość, co do jednostki miary, bowiem wartości podane są w „bilionach USD”. Skoro „aktywa ... w Polsce”, to obok USD mogłyby być podane w PLN, ale ważniejsza jest kwestia owych „bilionów”, które to są „amerykańskimi” bilionami, a zgodnie z naszym układem miar (długa skala) powinny zostać podane w „miliardach”

złotych. Sięgnąłem do źródła pierwotnego i tam faktycznie podane są dane w krótkiej skali, zatem Autor powinien te dane odpowiednio przedstawić (podobnie wykres 9, gdzie podane są wartości w trylionach USD).

Pewnym niedostatkiem pracy jest wspomniany już brak określenia momentu (daty, roku, dnia) na kiedy badania zostały przeprowadzone. Autor opisuje, że badania pierwotne z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety zostały przeprowadzone metodą CAWI, a drugą metodą badawczą był wywiad kierowany, przeprowadzony metodą CAPI, który został skierowany do przedstawicieli branży finansowej i Fintech (ekspertów). O ile same badania zostały bardzo dobrze przygotowane (w tym m.in. potwierdzenie doboru próby badawczej), przeprowadzone i zinterpretowane (w tym wykorzystane obliczenia podstawowych miar statystyki opisowej i zbadanie korelacji występujących pomiędzy badanymi czynnikami, co umożliwiło weryfikację postawionych na początku pracy hipotez), tak nie jest podkreślana informacja na kiedy (na jaki dzień, na jaki rok) zostały przeprowadzone. Nie ma na temat ani we Wstępie, ani na początku rozdziału IV, gdzie Autor szczegółowo opisuje sposób przeprowadzenia badań, ani w punkcie 4.3, gdzie dokonuje analizy interesariuszy, ani w punkcie 4.4, gdzie dokonywana jest analiza zautomatyzowanego doradztwa finansowego poprzez Robo-Advice w świetle badań pierwotnych. Tak naprawdę, gdyby ktoś chciał się powołać na badania Autora, to nie będzie w stanie wskazać wg stanu na jaki dzień interpretować wyniki tych badań.

Nieprawidłowość dotycząca ram czasowych dotyczy również nieokreśloności umiejscawiania w czasie analizowanych zjawisk. Bardzo często Autor posługiwał się sformułowaniami typu „obecnie” lub „dziś” i dla Autora „obecnie” i „dziś” było, gdy zaczynał pisać pracę (lata 2018-2019, co widać po przytaczanych danych – np. na s. 28 podaje przeciętne miesięczne wynagrodzenia w gospodarce narodowej za rok 2018), co już ani „dziś”, ani „obecnie” z perspektywy recenzenta nie jest, który czyta pracę 5 lat później. Można podać także inne przykłady: „kilkanaście miesięcy temu nowością było” i odwołanie do źródła z 2016 roku, albo „głośne afery ostatnich lat” (a głośnych afer ostatnimi laty naprawdę było dużo, tylko o które chodzi?), czy „poziom zaufania do instytucji finansowych nie jest duży, w ostatnich latach udało się zanotować w tym obszarze znaczącą poprawę” i pojawiają się odwołania do lat 2018-2019, które „ostatnimi latami” na pewno nie są lub też „w ciągu ostatnich pięciu lat, czyli okresu bardzo dynamicznego rozwoju Fintechów” (s. 93) – czyli nawet z perspektywy Autor nie wiadomo kiedy było owe „ostatnie 5 lat”. W zwartym opracowaniu naukowym, będącym pracą pisemną stanowiącą podstawę postępowania o nadanie stopnia doktora należy być ponadczasowym, ale także precyzyjnym.

Zatem powinno się dokładnie umieszczać badane zjawisko w czasie. Dlatego sformułowania w stylu „obecnie” lub „w ostatnich latach” lub „w ostatnim czasie” powinny zostać zastąpione sformułowaniami w stylu „wg stanu na dzień...” lub „obowiązujące na koniec roku 2021” albo „w latach 20XX-20YY”. Należy bowiem wskazywać dokładny okres lub moment, w którym dane zjawisko występuje.

Czytając pracę znalazłem jeszcze kilka innych kwestii, które nie mają znaczenia dla oceny całości pracy, jednak z obowiązku jaki został przypisany recenzentowi zostaną tu wymienione:

- brak znaków interpunkcyjnych przy wymienianiu (s. 41),
- czasem pojawiają się w pracy literówki – najbardziej znacząca literówka to błąd w tytule Wykresu 4 („najważniejsza” – s. 89),
- niewłaściwy opis bibliograficzny (np. s. 44 pod tabelą 4: „opracowanie własne na podstawie Gupta (2007, s. 1)”)
- kolokwializm w określeniu obowiązującej w Polsce waluty – „... osoby, które nie miały zdolności kredytowej w złotówkach”. Słowo „w złotówkach” jest zbyt potoczne i w opracowaniu o charakterze naukowym Autor powinien się posługiwać sformułowaniem „w złotych” (ewentualnie w „złotyach polskich”), bo taka jest oficjalna nazwa waluty w Polsce,
- na s. 69 jest zapowiedź punktu 2.4 „Znaczenie czynnika ludzkiego w doradztwie finansowym”, podczas gdy podpunkt taki nie istnieje w strukturze pracy, a o znaczeniu czynnika ludzkiego Autor pisze w punkcie 3.1,
- ostatni akapit w punkcie 4.2 jest „oderwany” od wcześniejszych rozważań (punkt 4.2 traktował o Fintech i Robo-Advice w Polsce na tle wybranych krajów na świecie w świetle badań wtórnych), a ten ostatni akapit odnosi się do „Analizy literatury polskiej i światowej... która ukazała istotne braki w zakresie umiejscowienia Fintechu i Robo-Advice w obszarze doradztwa finansowego”. Zdecydowanie jest to akapit, który powinien znaleźć się w kolejnym punkcie pracy.

Jeszcze raz podkreślę, że wszystkie przedstawione powyżej uwagi i spostrzeżenia mają charakter kosmetyczny i głównie edukacyjny, by w przyszłości, ewentualnie przyszłej pracy naukowej takich niedoskonałości nie powielać. W mojej opinii wymienione uwagi i spostrzeżenia w żadnym stopniu nie obniżają pozytywnej oceny całości pracy i nie oczekuję, aby Autor ustosunkowywał się do nich podczas obrony, chociaż kwestie ram czasowych powinny zostać uwzględnione przez Autora podczas prezentacji Autoreferatu.

Powtórzę raz jeszcze, że w pracy nie znalazłem elementów, które budziłyby jakiegokolwiek merytoryczne wątpliwości, dlatego pozwolę sobie zadać Doktorantowi dwa pytania, bardziej

w charakterze nawiązania dysputy naukowej i rozwinięcia poruszanych przez Autora w rozprawie kwestii, aniżeli zastrzeżeń:

1. Jaki może być dalszy scenariusz rozwoju Fintech i Robo-Advise na polskim rynku doradztwa finansowego (scenariusz optymistyczny i pesymistyczny, perspektywa krótko i długoterminowa)?
2. W pracy Autor dokonał cennego spostrzeżenia (s. 28) opisując wizję rozwoju rynku doradztwa finansowego i fakt, że polskie społeczeństwo nie jest nauczone płacenia za usługi doradztwa finansowego. Użyte zostało sformułowanie – „winny jest także oczywiście rynek usług finansowych, ucząc klienta, że płaci się za produkt, nie za wiedzę”. W tym kontekście chciałbym zapytać Autora, czy sztuczna inteligencja przewrotnie nie wpłynie właśnie na zaburzenie pożądanego stanu (płacenie za wiedzę), bowiem wiedza nie będzie musiała pochodzić od doradcy finansowego, tylko z „internetu”. Wprawdzie to już ma miejsce, ale prawdopodobnie jeszcze bardziej zmarginalizuje znaczenie doradców finansowych – jakie Doktorant ma w tej kwestii zdanie?

5. Ocena rozprawy doktorskiej w kontekście zapisów art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule zawodowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789)

5a. Ocena przedmiotu rozprawy pod kątem oryginalności rozwiązania podjętego problemu naukowego

Na podstawie przeanalizowania treści przedłożonej rozprawy uważam, że sformułowane przez Doktoranta cele i zamierzenia badawcze zostały w pełni zrealizowane, potwierdzając słuszność przyjętych założeń. Doktorant wykazał się umiejętnością postawienia oryginalnego problemu naukowego, który w ujęty przez Doktoranta sposób nie został przez nikogo wcześniej nie analizowany. Pełne osiągnięcie celu naukowego rozprawy było możliwe dzięki odpowiedniemu rozeznaniu dotychczasowego stanu wiedzy, przeprowadzeniu własnych badań oraz opracowaniu autorskiej koncepcji doradztwa finansowego w formie modelu opisowo-graficznego poprzez model pozytywny, eksplanacyjny, który można potraktować jako wnoszące do literatury przedmiotu nowe podejście do zautomatyzowanego doradztwa finansowego, co właśnie m.in. stanowi o oryginalności całej rozprawy. Warto zwrócić również uwagę na to, że zaprezentowane koncepcje mają charakter teoretyczny, ale dzięki temu, że Autor zawodowo zajmuje się doradztwem finansowym (inwestycyjnym)

naukowemu charakterowi rozprawy nałożyło kaganiec praktyczności, co w efekcie uatrakcyjniło całą pracę. Dzięki temu proponowane koncepcje mogą pełniej służyć jako wytyczne i rekomendacje w zakresie ich stosowania, a także postrzegania i regulowania zasad panujących na rynku usług finansowych, co oprócz naukowego wymiaru ma także wymiar aplikacyjny.

5b. Ocena odzwierciedlenia w rozprawie ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w dyscyplinie finanse

Przeprowadzona w dysertacji krytyczna analiza literatury przedmiotu (adekwatna do problemu badawczego, potwierdzająca zrozumienie dziedziny badań) oraz wyniki przeprowadzonych badań empirycznych na tle ukazanych rozważań teoretycznych wskazują na posiadanie przez Doktoranta bardzo dobrej znajomości poruszanej problematyki zarówno w zakresie objętym tematem rozprawy, jak i ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie finanse. Doktorant przedstawiając kolejne zagadnienia, nawiązuje do dotychczasowego dorobku nauk o finansach i potrafi odpowiednio posiłkować się nim podczas własnej pracy badawczej. Wyraźnie widać, że Autor głęboko „siedzi” w omawianej problematyce i swobodnie porusza się w tym obszarze.

Odzwierciedlenie w rozprawie ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w dyscyplinie finanse przejawia się m.in. w:

- opracowaniu własnych definicji doradztwa finansowego, Robo-Advice i Fintech, zgodnych z uznanymi w literaturze finansowej kanonami,
- właściwym przyjęciu obszarów działalności Fintech skoncentrowanych na pięciu filarach na rynku usług doradztwa finansowego (usługi inwestycyjne, zarządzanie ryzykiem, usługi płatnicze i rozliczeniowe, bezpieczeństwo i zarządzanie poufnością danymi, zdalne platformy obsługi klienta), co umożliwiło prawidłowe przygotowanie badań i następnie właściwą ich interpretację,
- określeniu poziomu wiedzy osób indywidualnych jako klientów rynku finansowego na temat nowoczesnych wymiarów doradztwa finansowego oraz weryfikacji polskiego rynku Fintech i Robo-Advice z perspektywy jego użytkowników pod kątem poziomu zaufania i chęci korzystania,
- wyspecyfikowaniu zalet i wad oraz szans i zagrożeń, wynikających ze współpracy między podmiotami Fintech i usług klasycznego doradztwa finansowego (w tym analizę przewagi Robo-Advice nad doradcą finansowym),

- opracowaniu koncepcji automatyzacji doradztwa finansowego z wykorzystaniem Fintech i Robo-Advice, wpisaną w gospodarczą i społeczną rolę doradców finansowych,
- odpowiednim wykorzystaniu teorii z dyscypliny finanse do prowadzenia rozważań.

5c. Ocena posiadania przez Doktoranta umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Pracę należy uznać za ukształtowaną poprawnie pod każdym względem: koncepcyjnym, metodycznym i merytorycznym, do czego zdecydowanie przyczyniła się umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, przy czym w tym aspekcie podkreślić należy:

- *właściwe i pełne określenie zamierzonej inicjatywy badawczej*, co przejawia się odnalezieniem luki badawczej, przemyśleniem odpowiedniej koncepcji i przyjęciem właściwych założeń, a także wykorzystaniem odpowiednich narzędzi badawczych oraz przeprowadzeniem koniecznych badań, w tym na szczególne podkreślenie zasługuje rzetelne potwierdzenie słuszności przyjętej próby badawczej, jako reprezentatywnej (s. 109-110),
- *właściwy dobór i uzasadnienie dla zastosowanych w pracy narzędzi badawczych, przeprowadzenie analizy badań wtórnych oraz analizy i interpretacji badań przeprowadzonych we własnym zakresie*. Podjęta tematyka jest stosunkowo nowa, a zrealizowane badania pozwoliły na poznanie analizowanych zjawisk i tu należy wyróżnić kompleksowość i rzetelność podejścia Autora do przeprowadzonych badań, szczególnie w zakresie szczegółowej analizy odpowiedzi ekspertów, a także w odniesieniu do kompleksowości opracowanej koncepcji wraz z wytycznymi odnośnie do sposobów wdrożenia, implikacji oraz osadzenie Fintechu i Robo-Advice w realiach rynku finansowego pod kątem regulacyjnym i prawnym,
- *właściwą interpretację danych i prawidłowe wnioskowanie, które posłużyły do przygotowania autorskiej twórczej koncepcji automatyzacji doradztwa finansowego, stanowiącej zwieńczenie procesu badawczego*.

Powyższe elementy pozwalają na stwierdzenie, że moim zdaniem wymóg umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej – w przypadku Autora recenzowanej rozprawy – należy uznać za spełniony.

6. Ocena końcowa

Na podstawie przeprowadzonej recenzji rozprawy doktorskiej Pana mgr Pawła Reczulskiego pt. „*Automatyzacja doradztwa finansowego z wykorzystaniem Fintechu i*

Robo-Advice” uważam, że rozprawa ta jawi się jako samoistne i twórcze opracowanie naukowe, *co dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej* Autora. W ocenie tej rozprawy należy również uwypuklić, iż jej *przedmiotem jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego*, a biorąc pod uwagę *wykazaną w rozprawie ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie finanse jej Autora*, stwierdzam - iż moim zdaniem - recenzowana rozprawa spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule zawodowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789) i wnoszę o dopuszczenie jej do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Kuvel Robert

Jelenia Góra, 8.09.2023 r.